

НАУКОВЕ СТАЖУВАННЯ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Становлення демократичної, правової, соціальної держави, європейська інтеграція України, проведення політичної, освітньої та інших реформ вимагають, щоб такі чинники, як компетентність, професіоналізм, інтелект, творчість відігравали провідну роль у діяльності учасників всіх сфер життя нашої держави. І вища школа не є виключенням, адже ефективність будь-якого процесу значною мірою залежить від кадрів, фахово і світоглядно підготовлених до активної професійно-компетентної інноваційно-творчої роботи в нових умовах: демократії, професійної конкуренції, глобалізації.

Постійний еволюційний процес в освітньому просторі, зміни форм, методів та функцій діяльності викладача, утілення в практику державних, галузевих програм потребує перебудову системи вищої освіти в контексті вимог і можливостей XXI століття. Звертаючи на це увагу, президент АПН України В.Г. Кремень зазначає, що «...ми повинні вступити в новий етап модернізації – осучаснення, оновлення вищої освіти. З тим, щоб вища освіта України максимально задовольняла вимоги часу і потребу кожного, хто бажає навчатись і навчається» [1, 3].

Сприяти вирішенню поставлених завдань, на нашу думку, покликана система підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів вищої школи. Від професійної кваліфікації викладачів, в першу чергу, залежить ефективність формування нового покоління фахівців. Сучасний педагог вищої школи має спрямовувати свою діяльність на формування наукового мислення, розвиток внутрішньої особистої потреби у постійному саморозвитку, самоосвіті протягом усього життя.

На актуальності даної проблеми наголошується і в Матеріалах до підсумкової колегії Міністерства освіти і науки «Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи». Зокрема, окреслюючи сучасні підходи до організації навчального процесу, зазначається на необхідності найближчим часом створити умови підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників [2, 11].

Отже, врахування нових соціальних вимог до вищої освіти в умовах реформування суспільства, критичний аналіз якості роботи педагогічних працівників вищих навчальних закладів обумовлюють необхідність нового підходу до організації, структури, змісту, форм, методів і засобів вдосконалення педагогічної майстерності викладачів.

Серед основних шляхів вдосконалення професійної майстерності педагогів вищої школи, на нашу думку, варто виокремити стажування педагогічних кадрів. Саме особливості організації процесу наукового стажування викладачів вищого навчального закладу та можливості стажування як форми підвищення професійної майстерності педагогічних працівників стали метою даного дослідження.

Згідно «Положення про стажування викладачів вищих навчальних закладів на підприємствах, в організаціях, наукових установах та навчальних закладах» стажування є однією з основних форм підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів. Основною метою стажування визначається:

- вивчення викладачами педагогічного досвіду, ознайомлення з найновішими досягненнями науки і техніки, технології і перспектив їх розвитку;
- розробка навчально-методичних матеріалів, призначених для використання при підготовці спеціалістів;
- надання науково-технічної допомоги підприємствам, організаціям, науковим установам [3].

Згідно ст. 52 Закону України «Про вищу освіту» університети забезпечують підвищення кваліфікації та стажування своїх викладачів не рідше ніж один раз на п'ять років. Стажування викладачів вищих навчальних закладів відбувається за індивідуальними планами, де враховується спеціальність викладача, зазначається термін та програма стажування, відмічається, що нового він повинен запровадити в діяльності університету, факультету, кафедри за наслідками стажування.

На нашу думку, саме стажування педагогічних працівників як форма підвищення кваліфікації спрямоване на формування професійно-педагогічної культури спеціалістів, поглиблення та оновлювання знань, упровадження нових ідей, технологій, узагальнення та розповсюдження передового та перспективного педагогічного досвіду.

Підвищення кваліфікації вирішує проблему задоволення професійно-освітніх потреб спеціалістів різних навчальних закладів освіти, а також окремих особистостей в підвищенні їх професійної компетентності і підрозділяється на педагогічне та предметно-професійне:

- педагогічне підвищення кваліфікації спрямоване:
 - по-перше, на перебудову свідомості педагогічних кадрів, орієнтацію їх на нове професійне мислення, основою якого є як творчість, так і цінності особистості;
 - по-друге, на вирішення конкретних проблем педагогічних працівників по оволодінню педагогічною майстерністю, навиками та вміннями управління, проектування педагогічних технологій;
 - по-третє, на розвиток креативно-аналітичного мислення з аксіологічним спрямуванням;
- предметно-професійне підвищення кваліфікації пов'язане з поглибленням, удосконаленням та оновленням знань і умінь з предмета. Воно здійснюється для спеціалістів в галузі нових інформаційних технологій навчання, для викладачів гуманітарного й культурологічного циклів, для викладачів загально-технічних і спеціальних предметів, а також для майстрів виробничого навчання [4, 594].

Проте в сучасних умовах перебудови системи освіти в Україні все частіше застосовується не лише педагогічне та предметно-професійне стажування, але й наукове. В педагогічній літературі, нормативних державних документах

поняття «стажування» і «наукове стажування» не виокремлюються. Проте, на нашу думку, зміст і завдання цих двох видів стажувань, дещо відрізняються. Зокрема, саме наукове стажування дає можливість долучитись до реалізації ідеї «трикутника знань», яка полягає у максимально тісному пов'язанні освіти, дослідницької діяльності та технологічних інновацій [5]. Пропонуючи цю концепцію, інституції Євро Союзу прагнули спонукати університети бути не лише центрами передання знань від викладача до студента, але й осередками дослідницької діяльності та виробництва нових знань. З іншого боку, інституції ЄС прагнуть забезпечити, аби дослідницька діяльність відбувалася у тісному діалозі із інноваційно-технологічним процесом, сприяючи підвищенню інтелектуальної та інноваційної конкурентоздатності економіки ЄС. Наукове стажування створює умови для ознайомлення і дослідження, як процесу організації системи навчання і освіти, науково-дослідної діяльності фахівців, так і для вивчення та запозичення досвіду технологічних і педагогічних інновацій.

Разом з тим, особливістю національних систем освіти і науки XXI століття є збільшена академічна і наукова мобільність, що спонукає до розширення кордонів співпраці і зокрема, кордонів стажування.

Щорічно на наукові і виробничі стажування, конференції, семінари, навчання і так далі в різні країни світу виїжджає декілька десятків тисяч чоловік. Це розвиває культурні і економічні зв'язки між державами, сприяє загальному науково-технічному прогресу. У багатьох промислово розвинених країнах Європи, Азії, Америки стали нормою короткострокові стажування випускників вузів, молодих учених і кваліфікованих фахівців за кордоном, що надалі полегшує їх працевлаштування на батьківщині та розвиває їх професійну компетентність. Такі стажування розглядаються як корисний обмін науковими ідеями, дослідницьким і технологічним досвідом.

Водночас, наукові стажування за кордоном допомагають реалізації одного із базових принципів сучасної європейської освітньої політики – мобільності студентів та викладачів. Ця базова ідея полягає в тому, що в сучасному світі повинні бути дедалі відкритіші кордони, а освіта та знання стають транскордонним та транснаціональним явищем. Адже, навчання, стажування та дослідницька робота закордоном збагачує індивідуальний досвід людини, надає їй можливість дізнатися більше про інші моделі створення та поширення знань, дозволяє їй розширити мережу своїх контактів та свого спілкування, і дає їй змогу вивчити низку інших іноземних мов.

З одного боку, все це робить саму людину – студента, викладача, дослідника, працівника – конкурентоздатнішою на ринку праці. З другого боку, мобільність дозволяє самій освіті бути більш живою та відкритою до нових тенденцій, не ставати жертвою догматизму та зміцнювати міжкультурну і міждисциплінарну комунікацію [5].

До процесів глобалізації освіти і науки все більш активно залучається і Україна. Зміни, в нашому суспільстві в останнє десятиліття, сприяли розширенню контактів української вищої школи, викладачів і вузівських учених з зарубіжними ученими і науковими установами, подоланню певної самоізоляції від Заходу.

Відповідно до чинного законодавства України вищим навчальним закладам було надано право здійснювати міжнародну діяльність (обмін студентами, навчальні і науково-педагогічні стажування і так далі) самостійно як в рамках міжнародних договорів, програм і проектів, так і на основі двосторонніх домовленостей з зарубіжними університетами, науковими установами. Тому зарубіжні навчальні і наукові стажування українських аспірантів, викладачів значною мірою носять сьогодні децентралізований характер, і повного об'єму інформації про них в Міністерстві освіти і науки немає. Не існує і достовірної загальнодержавної статистики про українців, що виїжджають за кордон з навчально-науковими цілями (різні по характеру форми навчання, наукові, виробничі, педагогічні стажування, конференції, симпозиуми, семінари тощо). В кращому разі ведеться облік офіційних відряджень, стажувань, виконуваних в рамках договорів і програм співпраці і перш за все пов'язаних з оплатою їх українською стороною (при цьому частини останніх значно зменшується).

Сьогодні в українській системі освіти за участю зарубіжних міжнародних організацій реалізуються програми межуниверситетської співпраці ТЕМПУС-ТАСИС, ТАСИС-ДЕЛФІ, EURECA, TIME та ін., програми обмінів в області освіти, зокрема Програма Стажувань в AIESEC, яка щороку організовує більше ніж 4000 учасникам з України професійні стажування періодом від 2 місяців до 1,5 року в одній із 90 країн світу. На сьогодні, існують стажування у наступних сферах: економічні стажування – допомагають тобі застосувати знання та навички в сфері економіки в іноземному бізнес-середовищі, соціальні стажування – для охочих працювати над соціальними проблемами у країні, з відмінною від України культурою, технічні стажування – в секторі інформаційних технологій, освітні стажування – дозволяють отримати педагогічний досвід закордоном. Інформації про їх діяльність та пропозиції можна дізнатися на їх сайті <http://www.aiesec.rv.ua>.

Вже протягом 14 років Україна бере активну участь у програмах Німецької служби академічних обмінів (DAAD), однієї з найбільших у світі організацій у галузі освіти, що забезпечує мобільність студентів, аспірантів і викладачів, і надає можливість талановитій молоді усього світу пройти наукове стажування або підвищити кваліфікацію у Німеччині. З 1998 року офіс DAAD у Києві знаходиться на території Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Вітчизняні науковці, які працюють у ВНЗ та науково-дослідних інститутах, завдяки даній організації, мають можливість провести дослідження в одному з державних або державно визнаних німецьких ВНЗ або у одній з позауніверситетських науково-дослідних установ. Їх сайт http://www.daad.org.ua/pics/logo_daad.gif.

А також існує багато інших організацій та установ розвинених країн Європи, Америки та Азії, що вводять Міжнародні академічні програми, завдяки яким аспіранти та викладачі мають унікальну можливість взяти участь у конкурсі на здобуття стипендії для навчання або стажування в університетах за кордоном. Однією із таких організацій є Інститут Інтердисциплінарних досліджень «Artes Liberales» Університету Варшавського, на основні якого створенні науково-дослідні та навчальні підрозділи, які очолює професор Єжи Аксер.

Але хотілося б відзначити, що більшість українських аспірантів, науковців самостійно, без участі відділів міжнародних зв'язків або служб міжнародній академічній мобільності своїх вузів розсилають заявки на гранти і наукові стипендії в різні зарубіжні університети, науково-дослідні центри і не державні фонди, беруть участь у різних міжнародних конкурсах, оперативно отримуючи інформацію через інтернет. У зв'язку з цим, хотілося б привести приклад ефективною роботи з підвищення кваліфікації педагогів вищої школи, з допомогою наукового стажування за кордоном – Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Плідне співробітництво Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини з польськими вищими навчальними закладами розпочалось в 2005 році. І за останні три роки в польському напрямі міжнародної діяльності університету досягнуто певних успіхів [6].

У 2005-2007 роках університетом було підписано угоди з 5 польськими вищими навчальними закладами. Викладачі і студенти університету брали участь в спільних міжнародних проектах, що відбувалися як в Польщі, так і в Україні. Важливе місце поруч із спільними проектами має обмін науково-педагогічними кадрами. На науковому стажуванні в Польщі були викладачі у 2006 році – у Варшавському та Люблінському університетах; у 2007 – стипендіати ОВТА Варшавського університету проходили стажування в Європейському колегіумі імені Яна Павла II (м. Гнезно). Завдяки стипендіям Інституту Інтердисциплінарних Досліджень «Artes Liberales» Варшавського Університету та за сприяння директора Європейського колегіуму імені Яна Павла II у Гнезно А. Миколайчака, а також діяльності Польського культурно-освітнього центру УДПУ восени 2008 року проходять відповідне наукове стажування 12 докторантів, аспірантів і викладачів.

Мені також випала велика честь долучитись до участі у науковому стажуванні в Познанському університеті імені Адама Міцкевича та Європейському колегіумі імені Яна Павла II у Гнезно.

Наукове стажування передбачає попереднє складання індивідуального проекту дослідження, який і стає орієнтиром діяльності. Залежно від тематики роботи спрямовується подальша робота. Самоосвіта, дистанційне навчання, персональність програми стажування сприяють становленню креативної індивідуальності, розвитку професійної творчості педагогів-дослідників.

Саме в рамках наукового стажування створюються умови не лише для дослідження власної теми, але й ознайомлення з досвід організації навчально-виховної діяльності та особливостей функціонування навчального закладу де проходило стажування. Зокрема, докторанти, аспіранти УДПУ взяли участь у іннаугурації 2008-2009 навчального року в Європейському колегіумі імені Яна Павла II (Гнезно) Університету імені Адама Міцкевича, та ознайомились з специфікою поєднати в студенти в польських вузах. Також стажування дає можливість порівняти умовами і методами роботи в вищій школі Польської Республіки та в Україні, перейняти досвід зарубіжних колег щодо організації навчальної, наукової діяльності, як викладачів так і студентів. Візит став також нагодою поділитись власним досвідом і розповісти про надбання вищих навчальних за-

кладів України, зокрема у контексті реформ пов'язаних з вимогами Болонського процесу.

Широкі можливості розкриваються перед стажерами, стосовно опрацювання наукової літератури із теми дослідження у фондах закордонних бібліотек, так у нас була можливість скористатися та опрацювати фонди Бібліотеки Європейського Колегіуму імені Яна Павла II (м. Гнезно), Університетської Бібліотеки в Познані, Бібліотеки Педагогічного Відділу УАМ (м. Познань), Бібліотеки Курніцької Польської Академії Наук та ін. Також опрацьовано Інтернет-ресурси фахових видань та електронні каталоги польських бібліотек. Наукове стажування за кордоном, як вже зазначалось, дає можливість опанування іноземної мови, зокрема польської.

Це також можливість долучитись до культури, надбань тої чи іншої країни, і разом з тим відкрити перед співпрацюючою стороною наші досягнення та специфіку культури, науки та мистецтва. Нам випала честь взяти участь у XI Познанському фестивалі науки і мистецтв, що відбувся 15-17 жовтня 2008 р. в Європейському колегіумі імені Яна Павла II та стати свідками ознайомлення польських студентів з українською культурою, мистецтвом та кулінарією.

Хотілося б відмітити інформаційну відкритість і готовність до діалогу приймаючої сторони, тобто керівництва навчальних закладів, їх викладачів та працівників, що, безумовно, сприяло успіху стажування.

І на завершення, хотілося б підсумувати сказане, що в сучасних умовах глобалізації освіти і науки така форма підвищення професійної майстерності викладача вищої школи, як наукове стажування, на нашу думку, є однією з найефективніших, оскільки зміст, програма та завдання його носять багатовекторний характер.

Перший вектор це науковий, тобто під час стажування створюються умови для розширення меж джерельної бази власного наукового дослідження, є можливість ознайомитись з найновішими досягненнями науки і техніки, з методологією наукових досліджень того чи іншого регіону, або країни, а також продемонструвати власні результати наукової роботи.

Другий вектор – навчальний, адже під час стажування відбувається ознайомлення з сучасними навчальними технологіями і перспективами їх розвитку, з досвідом організації навчального процесу у вищому навчальному закладі, зокрема в умовах впровадження ідей Болонського процесу. Створюються умови для налагодження співпраці педагогічних працівників з метою подальшого обміну педагогічним досвідом.

Третій вектор – культурний, стажер має можливість в процесі періоду стажування, ознайомитись з культурою, архітектурою, історією та мистецтвом регіону або країни в якій він стажується. А при закордонних стажуваннях створюються умови для швидкого опанування іноземної мови.

Отже, багатовекторність можливостей наукового стажування, і зокрема за кордоном роблять дану форму підвищення кваліфікації ефективною та дієвою у плані розвитку професійної майстерності викладача вищої школи.

Дослідження стало можливим завдяки стипендіям Інституту Інтердисциплінарних Досліджень «Artes Liberales» Варшавського Університету та за спри-

яння директора Європейського колегіуму імені Яна Павла II у Гнезно А. Миколайчака, а також діяльності Польського культурно-освітнього центру УДПУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кремень В.Г. Новий етап модернізації вищої освіти // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної освіти: Зб. наук. праць. Ред. Тovaжнянський Л.Л., Романовський О.Г. – Ч. 1. – Харків, 2002.
2. Матеріали до підсумкової колегії Міністерства освіти і науки «Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи» // Освіта України. – № 21-22(905). – 19 березня 2008.
3. <http://www.uaправо.net/data/base38/ukr38334.htm>
4. Профессиональная педагогика: Учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям / Под общ. ред. С.Я. Батышева. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Ассоциация «Профессиональное образование», 1999. – 904 с.
5. Європейський освітній портал – <http://www.eu-edu.org>.
6. Сайт Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – <http://www.udpu.org.ua>